

УДК 347.626.2

ІНСТИТУТ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В АНГЛОСАКСОНСЬКІЙ ТА КОНТИНЕНТАЛЬНІЙ ПРАВОВИХ СІМ'ЯХ

Казарян К. А.,

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Анотація: У статті розглянуто та проаналізовано інститут шлюбного договору. Було досліджено особливості його предмета, порядку укладення, правові наслідки, визнання дійсності в державах англосаксонської та континентальної правових сім'ях. Аналіз проведено на основі українського та зарубіжного законодавства.

Ключові слова: інститут шлюбного договору, шлюбний контракт, предмет шлюбного договору, порядок укладення шлюбного договору, правова сім'я.

Аннотация: В статье рассмотрен и проанализирован институт брачного договора. Были исследованы особенности его предмета, порядка заключения, правовые последствия, признание действительности в государствах англосаксонской и континентальной правовых семьях. Анализ проведен на основе украинского и зарубежного законодательства.

Ключевые слова: институт брачного договора, брачный контракт, предмет брачного договора, порядок заключения брачного договора, правовая семья.

Annotation: The institution of prenuptial agreement is reviewed and analyzed in the article. It was explored peculiarities of its object, the procedure of entering, legal consequences, the validity in the countries of the Anglo-Saxon and continental legal systems. The analysis was conducted on the basis of Ukrainian and foreign laws.

Key words: prenuptial agreement, prenuptial contract, object of prenuptial agreement, the procedure of entering, legal system.

Більшість країн світу давно визнали доцільність існування інституту шлюбного договору в законодавстві. У різних країнах цей інститут має свої особливості, проте мета його існування єдина – надати подружжю достатньо широкі можливості для самостійного визначення своїх майнових відносин у шлюбі. Так, і в Україні соціально-економічний розвиток та еволюція цивільно-правових і сімейних відносин закономірно привели до появи інституту шлюбного договору. Норми, що регулюють відносини подружжя щодо укладення шлюбного договору, зібрані у главі 10 Сімейного кодексу України (далі – СК України). Та й загальний строк існування цього правового інституту в нашій державі дуже короткий, порівняно з іншими країнами. Отже, в Україні недостатньо розвинена загальна теорія договірної права щодо подружніх договорів, а практика укладення їх подружжями пасивна. Слабким є уявлення про сутність та правову природу шлюбного правочину, йому не надається реального значення.

Як новий для сімейного законодавства правовий інститут шлюбний договір потребує детального аналізу. Це насамперед стосується визначення його правової природи [1, с. 17].

Дослідження інституту шлюбного договору були предметом розгляду у вітчизняній та зарубіжній літературі таких науковців, як І.В. Жилінкова, З.В. Ромовська, С.Я. Фурса, М.В. Антокольська, В.І. Борисова, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, Л.П. Ануфриєва та інших учених у сфері цивільного та сімейного права.

Перш ніж торкатися безпосередньо порядку і форми укладення шлюбного договору, на наш погляд, слід підкреслити, що укладення шлюбного договору не є умовою, необхідною для вступу в шлюб. Тому питання укладення шлюбного договору

чи відходу від його укладення подружжя та особи, що збираються одружитися, вирішують вільно, самостійно і без жодного примусу, оскільки це є їхнім правом, а не обов'язком [2, с. 61].

Інститут шлюбного контракту введено до Кодексу про шлюб та сім'ю України 23 червня 1992 року (Закон України № 2488-12). На сьогодні нормативні акти приватного права, а щодо досліджуваної теми, в першу чергу – Цивільний та Сімейний кодекси України, є набагато ліберальнішими порівняно з попереднім законодавством і дозволяють на диспозитивних засадах врегулювання навіть тих відносин, де раніше подібне було просто неприпустимим [3, с. 195].

Значного розвитку інститут шлюбного договору в Україні набув із прийняттям 10 січня 2002 року нового СК України. За своєю юридичною природою шлюбний договір має ряд особливостей (суб'єктний склад, момент з якого він вважається укладеним, його предмет і зміст), що й зумовило його закріплення саме в СК України.

Розглядаючи предмет шлюбного договору можна з впевненістю сказати, що він має цивілістичний характер, оскільки основу його становлять відносини власності та інші майнові відносини сторін. Шлюбний договір слід розглядати як цивільно-правовий правочин із певною сімейно-правовою специфікою. Має особливий суб'єктний склад – його сторонами можуть бути не лише подружжя, а й наречені, які подали заяву про реєстрацію шлюбу [1, с. 18].

Щодо права на укладення шлюбного договору жінкою та чоловіком, які

проживають однією сім'єю, але не є нареченими чи подружжям, слід категорично заперечити таку можливість, керуючись ст. 92 СК України.

Треба відзначити суттєві особливості шлюбного договору, який укладається до реєстрації шлюбу. Такі

договори можна називати «дошлюбними». Вони набувають чинності з моменту реєстрації шлюбу.

Згідно зі ст. 94 СК України, шлюбний договір укладається в письмовій формі й нотаріально посвідчується. Посвідчувати шлюбні договори можуть як державні, так і приватні нотаріуси. Також посвідчувати шлюбні договори мають право консули відповідно до Положення про порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України та Міністерства закордонних справ України від 27.12.2004 р. Шлюбний договір складають не менш, ніж у двох, а як правило, у трьох примірниках, один з яких зберігається у справах нотаріальної контори, а два інші, що мають силу оригіналу, видають сторонам договору – кожному з подружжя, про що зазначено у тексті договору [4, с. 105-106].

Якщо особи, які не перебувають у шлюбі, звернулися до нотаріуса з проханням посвідчити шлюбний договір, нотаріус вправі витребувати у них докази подання заяви про реєстрацію шлюбу до органу РАЦСу [3, с. 197].

Відповідно до ч. 1 ст. 96 СК України, у шлюбному договорі може бути встановлено загальний строк його дії, а також строки тривалості окремих прав та обов'язків. Ця норма є диспозитивною, тому в шлюбному договорі зазначені терміни можуть і не передбачатись. Отже, шлюбний договір може мати як строковий, так і безстроковий характер.

Підтвердженням недостатньо розвиненої теорії договірних прав щодо подружніх договорів є відсутність дефініції шлюбного договору в українському сімейному законодавстві. І. В. Жилінкова пропонує таке визначення: шлюбний договір може розглядатися як згода наречених або подружжя щодо встановлення майнових прав та обов'язків подружжя, пов'язаних з укладенням шлюбу, його існуванням та припиненням [5, с. 119].

У літературі висловлені пропозиції щодо створення Єдиного реєстру шлюбних договорів, який дасть змогу нотаріусам швидко перевіряти наявність шлюбного договору та ознайомитися з його змістом у разі укладення правочинів, „надати нотаріусу відомості про особливий правовий статус майна і відносин між подружжям”. Єдиний реєстр подружніх договорів має містити інформацію про усі договори, укладені саме подружжям, наприклад, шлюбні, аліментні, про визначення порядку користування спільним майном, поділ майна, вирішення інших майнових питань, про визначення місця проживання дитини у разі розірвання шлюбу та ін. [6, с. 24-27].

Шлюбний договір у країнах Західної Європи та США має давню традицію. У зв'язку з цим, вважаємо доцільним розглянути інститут шлюбного договору на прикладі деяких держав.

У Франції правовідносини між подружжям урегульовуються французьким Цивільним кодексом 1804 року (в подальшому ФЦК). У Титулі V книги III «Про шлюбний договір і про режими майнових відносин між подружжям» передбачається наявність правових норм, спрямованих на регулювання такого правового інституту, як шлюбний договір та норми щодо режиму майнових відносин між подружжям (ст. 1387-1581).

За французьким законодавством шлюбний вік визначається для чоловіків – 18 років, для жінок – 15 років (ст. 144 ФЦК), однак оскільки особи цього віку визнаються неповнолітніми (до 21 року), то їх шлюб можливий лише за згодою батьків або інших визначених у законодавстві осіб. Якщо шлюбний контракт укладають неповнолітні, то також необхідна згода на це їх батьків чи осіб, які їх замінюють [7, с. 111, 114].

Відповідно до ст. 1394 ФЦК, усі шлюбні договори оформляються нотаріальною угодою в присутності і з одночасної згоди усіх осіб, які є їх сторонами або повноважними представниками останніх. У момент підписання шлюбного контракту нотаріус видає сторонам довідку, яку вони повинні представити реєстратору актів цивільного стану перед реєстрацією шлюбу. Відомості про укладення шлюбного контракту містяться в акті про реєстрацію шлюбу [8, с. 436].

Оскільки сьогодні у Франції укладають одностатеві шлюби, то, відповідно, суб'єктами шлюбного договору можуть бути особи однієї статі. Не можуть бути суб'єктами шлюбного договору особи, шлюб між якими забороняється за французьким законодавством, наприклад, наявність близьких родинних зв'язків, свояцтво тощо [9, с. 211-213].

За законодавством Федеративної Республіки Німеччини, шлюбний договір повинен укладатися при одночасній присутності обох сторін і посвідчуватися нотаріусом. Щодо суб'єктного складу шлюбного договору, то можна зазначити наступне, шлюбний вік у Німеччині є однаковим як для чоловіків, так і для жінок і визначається у 18 років, тому, якщо шлюбний вік нижчий, то потрібна згода батьків, усиновлювачів чи опікунів як на укладення шлюбу, так і на укладення шлюбного договору. Оскільки шлюбний договір у німецькому праві охоплює тільки цивільні правовідносини подружжя, визнається можливим укладення шлюбного договору за посередництвом представників на основі довіреності. На одночасну присутність сторін у нотаріуса вказує ст. 1410 Німецького цивільного Уложення, не вказуючи при цьому умову щодо обов'язкової явки до нотаріуса саме подружжя (осіб, які мають намір вступити в шлюб) особисто.

Німецьке сімейне законодавство подібне українському, і шлюбний контракт Німеччини може вмішувати ті ж положення, що й шлюбний договір за законодавством України. Закон також не допускає будь-якого обмеження прав подружжя. Однак що стосується порядку оформлення шлюбного контракту, то він має певні особливості у порівнянні із законодавством України. Якщо подружжя виключили чи змінили договором законний режим майна, то висувати заперечення щодо третьої особи, з якою один із них уклав правочин на основі таких змін лише у тому випадку, якщо шлюбний договір був внесений у реєстр майнових прав подружжя відповідного територіального суду, чи якщо третій особі було відомо про шлюбний договір на момент укладення правочину [10, с. 52]. Відповідно до ст. 1412 Цивільного кодексу Німеччини відомості про шлюбні договори включені до реєстру майнових прав [11, с. 356].

Існують деякі особливості укладання шлюбного договору на управління подружнім майном у законодавстві Італії. Шлюбний договір теж посвідчується нотаріально, а на полях свідоцтва про шлюб ставляться дата угоди, реквізити нотаріуса або дані сторін. Будь-які зміни, які вносяться до шлюбного договору як до укладання шлюбу, так і після нього, мають юридичну силу лише за умови, якщо вони складені в такій же формі, як і шлюбний договір за погодженням усіх її сторін або їх нащадків. Італійський закон дає вичерпний перелік спільного і особистого майна подружжя. Італійське законодавство передбачає можливість створення майнового фонду для сім'ї, який формується з нерухомого майна подружжя, майна, внесеного до державних реєстрів, боргових цінних паперів. Майновий фонд сім'ї оформляється окремим документом, а право власності на нього належить обом із подружжя. Він втрачає своє призначення з моменту визнання шлюбу недійсним або його розірвання. У разі, коли є неповнолітні діти, то фонд продовжує існувати до досягнення ними повноліття, а порядок управління ним визначає суддя [12]. В Італії шлюбний договір обов'язково повинен бути зареєстрований в місцевому органі влади і, крім того, якщо стосується нерухомого майна, ще й в органі, який реєструє угоди з нерухомістю [2, с. 62].

У країнах Західної Європи, Америки, Канади шлюбний договір є доволі актуальним, оскільки законодавство дає можливість регулювати не тільки майнові правовідносини подружжя, а й відносини, які стосуються правил його поведінки, умов виховання дітей тощо.

Багато особливостей щодо регулювання правовідносин на основі шлюбного договору містить законодавство США. Спочатку треба зауважити, що у сімейному праві США відмежовуються поняття «дошлюбного» та «післяшлюбного» договору («prenuptial» and «postnuptial» agreement). Дошлюбний договір підписується нареченими, що мають намір одружитися та набирає сили з моменту вступу до шлюбу. Післяшлюбний договір може приймати одну з двох форм: (1) зміна існуючого шлюбного договору шляхом підписання післяшлюбного договору, або (2) підписання післяшлюбного договору без попереднього шлюбного договору. Хоча дошлюбні та післяшлюбні договори технічно різні, вони мають загальну мету – визначення розподілу майнових прав при розірванні шлюбу внаслідок смерті одного з подружжя або через розлучення [13].

Хоча всі п'ятдесят штатів визнають інститут шлюбного договору в тій чи іншій формі, важливо знати, в якому штаті угоду було підписано і де його буде виконано. Кожний штат має свої власні закони про сферу застосування шлюбних договорів. У США існує єдиний акт шлюбного договору (Uniform Prenuptial Agreement Act – УРАА), який прийняли близько 26 штатів, але кожен із цих них вносить свої зміни. Решта штатів прийняли свої устави або застосовують загальний закон.

Єдиний акт шлюбного договору (УРАА) – це єдиний акт, який служить основою для штатів щодо визначення як та коли шлюбний договір бути виконано. УРАА був підготовлений в 1983 році. УРАА було запропоновано у відповідь на прохання

великої кількості людей, які одружилися і мають намір продовжити кар'єру поза домом [14].

Незважаючи на мінливі вимоги від штату до штату, повторювані реквізити притаманні всім п'ятдесятьом штатам: договір повинен бути в письмовій формі і відповідати певним спеціальним вимогам, договір має бути підписаний до вступу в шлюб, а шлюб повинен статися; договір не може охоплювати теми проти державної політики, договір має відповідати критеріям справедливості. Крім того, повинна бути можливість залучення адвоката. Законодавство всіх штатів забезпечує вільний доступ для ознайомлення зі змістом шлюбного договору. Рівень розкриття інформації варіює від штату до штату.

Для створення впевненості неминучого застосування закону, договори зазвичай включають положення про те, закон якого штату буде застосовуватись до виконання договору і що відбудеться, якщо сторони змінять місце перебування з одного штату в інший. Ці положення застосовного права, зазвичай, обов'язкові, хоча деякі штати не послідовно відкладають це положення [15].

Ураховуючи вищезгадане, можна виділити спільні риси інституту шлюбного договору, що характерні для країн різних правових сімей. В країнах Заходу надзвичайно важлива процедура укладання шлюбного контракту. Ця процедура виглядає в різних країнах по-різному. У Франції, Італії, Німеччині порядок і умови укладання шлюбного контракту чітко врегульовані законодавством («континентальне право»), найменший відступ від встановленої процедури загрожує недійсністю такого контракту. Письмова форма є обов'язковою. Сторони отримують у нотаріуса посвідчення про укладання шлюбного контракту. У свідоцтві про укладання шлюбу робиться спеціальна відмітка про те, був чи не був укладений шлюбний контракт. У разі його укладення, навіть якщо це передувало весіллю, контракт починає діяти тільки з моменту укладання шлюбу. Усі зміни до шлюбного договору до укладання шлюбу можуть бути внесені в тому ж порядку, який потрібно для його укладення. Після укладання шлюбу внесення змін у договір допускається тільки за рішенням суду.

«Континентальний» педантизм відкидається в країнах англосаксонського права. Спеціальних вимог до процедури укладання шлюбного контракту не висувається. Обов'язковим є лише письмова форма та підписання договору в присутності свідків, що відповідає процедурі укладення звичайного цивільно-правового договору. При цьому однаково допускається укладення як «дошлюбних», так і «післяшлюбних» договорів, із тим лише застереженням, що договір підписаний «заздалегідь», починає діяти з моменту укладення шлюбу. Як загальне правило передбачено, що шлюбний договір має бути в усіх відношеннях «розумним» і «справедливим».

У багатьох зарубіжних країнах забезпечено вільний доступ зацікавлених осіб для ознайомлення із змістом шлюбного договору. Це правило важливо, головним чином, для відносин у сфері підприємництва.

Отже, законодавства різних країн мають деякі відмінності щодо предмета шлюбного договору, порядку його укладення, суб'єктного складу, але

загальною рисою для інституту шлюбного договору є його мета, а саме: можливість відійти від встановленого законом режиму майна подружжя та регулювати свої майнові відносини, а в деяких країнах і особисті немайнові відносини, відповідно до своїх індивідуальних потреб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кучерук К.І. Значення та правова природа шлюбного договору [Текст] / К.І. Кучерук, М.В. Нікітіна // Держава та регіони. Серія: право. – 2009. – № 3 – С. 17-21.
2. Толстикова О.М. Форма брачного договору і порядок его заключення [Текст] / О.М. Толстикова, Л.В. Дяченко // Сибирский юридический вестник. – 2001. – №4. – С. 61-63.
3. Бориславська М.В. Загальна характеристика договірних регулювань сімейних правовідносин [Текст] / М.В. Бориславська // Політичні науки. Правознавство. – Вип. 56, т. 69. – С. 195-198.
4. Лепех С. Проблеми реалізації прав на укладення та розірвання шлюбного договору [Текст] / С. Лепех // Вісник Львівського університету. Серія: Юридична. – 2008. – № 47 – С. 103-109.
5. Борисова В.І. Сімейне право України [Текст]: підручник / В.І. Борисова, І.В. Жилінкова – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 264 с.
6. Фурса С. Я. Договірні відносини в Сімейному кодексі і їх вплив на нотаріальний процес [Текст] / С. Я. Фурса // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 11. – С. 24–27.
7. Олійник О. С. Правовий аналіз інституту шлюбного договору за законодавством Франції [Текст] / О. С. Олійник // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Зб. наук. праць. – Івано-Франківськ. – 2008. – Вип. XX. – С. 111-117.
8. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / Пер. с франц. В. Захватаев / Отв. ред. А. Довгерт. – К. : Истина, 2006. – 1008 с.
9. Фединак Г.С. Міжнародне приватне право [Текст]: підручник / Г. С. Фединак, Л.С. Фединак. – Київ : Атіка, 2005. – 544 с.
10. Олійник О. С. Особливості правового регулювання інституту шлюбного договору в Німеччині: порівняльно-правовий аспект [Текст] / О. С. Олійник // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Зб. наук. праць. – Івано-Франківськ. – 2009. – Вип. XXI. – С. 49 -55.
11. Гражданское уложение Германии / науч. редакторы А. Л. Маковский и др., пер. с нем. – 2-е изд., доп. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 816 с.
12. Калакура В. Договірне регулювання майнових відносин подружжя в міжнародному сімейному праві / В. Калакура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzizvr/2010_3/p3_2_1.html
13. Stephen T. Gary. To Agree or Not to Agree: Treatment of Postnuptial Agreements Under Oklahoma Law [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.law.ou.edu/sites/default/files/files/OU_LAW_ADMIN/09%20gary%20comment%20blu1.pdf
14. Amberlynn Curry. The Uniform Premarital Agreement Act and its variations throughout the states. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aaml.org/sites/default/files/MAT206_3.pdf
15. Gary A. Debele and Susan C.Rhode. Prenuptial Agreements in the United States. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iaml.org/cms_media/files/prenuptial_agreements_in_the_us.pdf

УДК 347.44

ДО ПИТАННЯ ПОСЛУГИ ЯК ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ

Карпенко О. І.,

аспірантка кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: Стаття присвячена порівняльному теоретико-правовому аналізу категорії «послуга». Наводяться приклади різного тлумачення категорії «послуга» як цивілістами, так і законодавцем. Проводиться аналіз законодавства України.

Ключові слова: послуга, об'єкти цивільного права, договір про надання послуг, діяльність, результат діяльності.

Аннотация: Статья посвящена сравнительному теоретико-правовому анализу категории «услуга». Приводятся примеры различного толкования категории «услуга» как цивилистами, так и законодателем. Проводится анализ законодательства Украины.

Ключевые слова: услуга, объекты гражданского права, договор о предоставлении услуг, деятельность, результат деятельности.

Annotation: The article is devoted to the theoretical description of the legal concept of the definition of «service». The comparative analysis of the definition of «service» is conducted. In this article the analysis of Ukrainian law is conducted.

Key words: service, objects of the Civil Law, services agreement, the activities and results of activity.

Актуальність роботи зумовлено тим, що останнім часом в просторі життєдіяльності людей, який інтенсивно оновлюється і трансформується, з'явилися нові види послуг, що задовольняють їх урізноманітнені зростаючі потреби. Водночас у цивільно-правовій сфері, цивільному законодавстві

використовуються нові види договорів про надання послуг, раніше невідомих вітчизняній правовій системі. Мова щонайперше йде про електронні, інформаційні послуги та послуги в мережі Інтернет. Аналогічна тенденція простежується і в зарубіжних країнах, де також стрімко зростає частка послуг в майновому обороті, витісняючи торгівлю матеріальними речами і технологією. Ці зміни